

Germans Pavlovskis, *Mg. iur., LL.M.* (Tibingene)
Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorants

KONSENSUĀLISMA PRINCIPS PROFESORA KARLA EDUARDA ERDMANA MĀCĪBĀ

THE PRINCIPLE OF CONSENSUALITY IN THE TEACHING OF PROFESSOR CARL EDUARD ERDMANN

Atslēgvārdi: konsensuālisma princips, līgumu brīvības princips, priekšlīgums, Karls Eduards Erdmans

Key words: principle of consensuality, freedom of contract, preliminary contract, Carl Eduard Erdmann

Summary

The article focuses on the principle of consensuality in the teaching of Professor Carl Eduard Erdmann from the University of Tartu, in light of a loan pre-agreement. The issue is examined by providing an insight into the classification of contracts in Baltic private law, the personality of C. Erdmann and his views as a person and a scholar. The article reveals the reasons that prompted C. Erdmann, contrary to the position of local law, to express a controversial opinion on the right to claim the conclusion of a loan contract on the basis of a preliminary contract. The article concludes with a brief overview of developments in Germany, Estonia and the DCFR.

Ievads

Pievēršoties profesora Karla Eduarda Erdmana (1841–1898) atstātajam zinātniskajam mantojumam Latvijā,¹ nav nepieciešams skaidrot šīs izvēles motīvus – tie runā paši par sevi. Šī tiesību zinātnieka dogmatiskais mantojums Baltijas privāttiesībās līdz šim nav pārspēts. Tas tādēļ, ka K. Erdmans ir uzskatāms par

¹ Atšķirībā no Igaunijas, kur viņa vārds ir nogrimis aizmirstībā. Sk.: Luts-Sootak M. Carl Erdmann – ein deutschbaltischer Provinzialrechtler mit Idealen. Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanistische Abteilung. 25. Juni 2021, S. 155.

vienīgo Baltijas provinču civilistu un tātad, ņemot vērā civiltiesību pēctecību, arī Latvijas civilistu, kurš pēc Baltijas Vietējo likumu kopojuma III daļas² (turpmāk arī – BVLK III daļa) pieņemšanas četros sējumos³ ir visā pilnībā atbilstoši pandektu tiesību sistēmai dogmatiski iztirzājis provinču civiltiesības. Viņa darbi, lai gan ne tik plaši kā starpkaru periodā, ievērojot valodas barjeru, arī mūsdienās tiek izmantoti tiesu nolēmumu pamatošanai.⁴ Savukārt netieši K. Erdmana izteiktās atziņas tiek izmantotas, atsaucoties uz profesora Vladimira Bukovska (1867–1937) BVLK III daļas komentāriem un citiem pašmāju civiltiesību pētnieku darbiem. Ņemot vērā minēto, šī raksta mērķis ir noskaidrot konsensuālisma principa⁵ lomu K. Erdmana Baltijas privāttiesību mācībā, pamatojoties tostarp uz viņa personības raksturojumu.

1. Līgumu brīvības princips un iedalījums konsensuāllīgumos un reāllīgumos

Mūsdienās nepastāv šaubas, ka līgumu brīvības princips ir centrālais privāt-autonomijas elements. Ir atzīts, ka šis princips izpaužas četros veidos: līguma noslēgšanas, līgumpartnera izvēles, līguma satura izvēles un, visbeidzot, līguma formas izvēles brīvībā.⁶ Tomēr šāda līgumu brīvības principa izpratne nav aksiomātiska, bet gan ir uzskatāma vairāk kā par divās tūkstošgadēs mērojamas līgumtiesību attīstības augli. Baltijas provincēs recipētas romiešu tiesības nepazīna un neatzina līgumu brīvības principu, un balstījās uz līgumu *numerus*

² Provincialrecht der Ostseegouvernements. Dritter Theil. Privatrecht. Liv-, Est- und Curlaendisches Privatrecht. Zusammengestellt auf Befehl des Herrn und Kaisers Alexander II. St. Petersburg: In der Buchdruckerei der Zweiten Abtheilung Seiner Kaiserlichen Majestät Eigener Kanzlei, 1864.

³ Erdmann C. System des Privatrechts der Ostseeprovinzen Liv-, Est- und Curland. Erster Band. Allgemeiner Theil. Familienrecht. Rīga: N. Kymmels Verlag, 1889; Erdmann C. System des Privatrechts der Ostseeprovinzen Liv-, Est- und Curland. Zweiter Band. Sachenrecht. Rīga: N. Kymmels Verlag, 1891; Erdmann C. System des Privatrechts der Ostseeprovinzen Liv-, Est- und Curland. Dritter Band. Erbrecht. Rīga: N. Kymmels Verlag, 1892; Erdmann C. System des Privatrechts der Ostseeprovinzen Liv-, Est- und Curland. Vierter Band. Obligationenrecht. Rīga: N. Kymmels Verlag, 1894.

⁴ Sk., piem., Senāta 15.11.2023. sprieduma lietā Nr. SKC-25/2023, ECLI:LV:AT:2023:1115. C24086817.16.S 9.3. punktu; Senāta 28.11.2023. sprieduma lietā Nr. SKC-48/2023, ECLI:LV:AT:2023:1128.C30707219.17.S 8.1. punktu.

⁵ Ar konsensuālisma jeb konsensa principu (vācu val. – *Konsensprinzip; Konsensualismus*) šaurākā izpratnē apzīmē noteikumu, saskaņā ar kuru līgumu noslēgšanai pietiek vienīgi ar parastu līdzēju savstarpēju gribas izteikumu saskaņīgumu. Savukārt plašākā izpratnē konsensuālisma princips nozīmē, ka, lai gan konsenss nav vienīgais, bet tomēr ir centrālais jeb galvenais līgumisko attiecību nodibināšanas priekšnoteikums. Sk.: Weller M.-Ph. Das Vertrags- und Konsensprinzip. Vom Naturrecht über Domat und Pothier zum Code Civil (1804). In: Beckmann R. M., Mansel H.-P., Matusche-Beckmann A. (Hrsg.). Weitsicht in Versicherung und Wirtschaft. Gedächtnisschrift für Ulrich Hübner. Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Hamburg: C. F. Müller, 2012, S. 441.

⁶ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 176.–177. lpp.

clausus principu, atbilstoši kuram valsts aizsardzību lielākoties baudīja tikai tādas prasījuma tiesības, kas izrietēja no formāli atzītiem līgumu veidiem.⁷

Lai gan jau 19. gadsimtā BVLK III daļas izstrādes laikā tika viennozīmīgi atzīts, ka romiešu tiesībās pastāvošajam iedalījumam formālos un neformālos līgumos jeb paktos nav piešķirama praktiska nozīme (tāpēc saskaņā ar vispārējām tiesībām (*ius commune*) katrs līgums, par kura būtiskām sastāvdaļām ir panākta vienošanās, ir izpildāms), atsevišķi romiešu tiesībās pastāvošie līgumu klasifikācijas elementi – to iedalījums konsensuāllīgumos un reāllīgumos – tika pārņemti arī Baltijas provinču tiesībās. Vienlaikus, kā ir atzīmējis BVLK III daļas tēvs profesors Frīdrihs Georgs fon Bunge (1802–1897), līdzējiem ir pienākums ievērot tikai to, kas ir noteikts ar *likuma prasībām atbilstošo līgumu*.⁸

Lai gan F. G. fon Bunges sniegtajā provinču privāttiesību apskatā nav atrodams līgumu iedalījums konsensuāllīgumos un reāllīgumos, tas Baltijas provinču privāttiesībās pastāv. Par minēto liecina paša F. G. fon Bunges sniegtā atsevišķu līgumu veidu klasifikācija, kā arī norāde uz Igaunijas Bruņinieku un zemes tiesību, kas līgumu iedalījumā konsensuāllīgumos un reāllīgumos pilnībā seko romiešu tiesībām, atsevišķu līgumu veidus regulējošu noteikumu pilnīgumu.⁹ Tas ierobežo līdzēju tiesības noteikt attiecīgā līguma priekšmetu, jo, atšķirībā no konsensuāllīgumiem, kuru noslēgšanai pietiek ar līdzēju konsensu, ja vien likums neizvirza noteiktas formas prasības, katra reāllīguma noslēgšanas priekšnoteikums līdztekus abu līdzēju konsensam ir attiecīgās lietas nodošana,¹⁰ kas savukārt ierobežo konsensuālisma principa piemērojamību. Līdz ar to varētu uzdot jautājumu par tādas vienošanās spēku un izpildāmību, saskaņā ar kuru līdzēji ir vienojušies par reāllīguma noslēgšanu, nenododot pašu lietu.

Par hrestomātisku piemēru šajā ziņā no Vietējo privāttiesību skatpunkta ir uzskatāma aizdevuma līguma kā reāllīguma un tā priekšlīguma savstarpēja mijiedarbība. Saistībā ar šo mijiedarbību K. Erdmans, neskatoties uz viennozīmīgu

⁷ Sk.: Pavlovskis G. *Pacta sunt servanda* principa attīstība romiešu tiesībās. Grām.: Tiesību ierobežojumu pieļaujamība un attaisnojamība demokrātiskā tiesiskā valstī. Latvijas Universitātes 81. starptautiskās zinātniskās konferences tiesību zinātnes rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2023, 51.–59. lpp.

⁸ Bunge F. G. v. Das liv- und esthländische Privatrecht, wissenschaftlich dargestellt. Erster Theil, die Einleitung, das Personen-, Sachen und Forderungenrecht enthaltend. Dorpat: bei C. A. Kluge, 1838, S. 379–380; Bunge F. G. v. Das liv- und esthländische Privatrecht. Zweite sehr vermehrte und verbesserte Auflage. Erster Theil, die Einleitung, das Personen, Sachen- und Forderungenrecht enthaltend. Reval: Verlag von Franz Kluge, 1847, S. 489–490.

⁹ Uz minēto norāda arī sniegtais konsensuāllīgumu un reāllīgumu uzskaitījums. Sk.: Bunge F. G. v. 1847, S. 495–496, Anm. “a”.

¹⁰ Sk., piem., Rode W. Ein Beitrag zur Lehre des Vorvertrags, insbesondere der Vorvertrag zu Konsensalkontrakten. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der juristischen Doktorwürde der Rechts- und Staatswissenschaftlichen Fakultät der Philipps-Universität zu Marburg. Marburg: Dissertations-Druckerei Heinr. & J. Lechte, 1931, S. 17; Senāta 28.10.1936. spriedums lietā Nr. 434. Grām.: XIII Izvilkumi no Latvijas Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumiem. Sastādījuši: senātors F. Konradi un Rīgas apgabaltiesas loceklis A. Valters. Rīga: Tieslietu Ministrijas Vēstneša izdevums, 1936/1937, Nr. 3, 153.–156. lpp.

BVLK III daļas 3642. panta¹¹ regulējumu, saskaņā ar kuru prasījuma tiesības no priekšlīguma par aizdevuma līguma noslēgšanu jeb aizdevuma došanu pastāv tikai saskaņā ar Igaunijas tiesībām, turklāt tikai *pietiekama* nodrošinājuma došanas gadījumā, attiecina to uz pārējām divām Baltijas provincēm – Vidzemi un Kurzemi.¹²

2. K. Erdmana sniegtā līgumu veidu klasifikācija

Atbilstoši K. Erdmana sniegtajai līgumu veidu klasifikācijai tie ir iedalāmi: 1) vienpusējos un savstarpējos, 2) abstraktos un konkrētos (jeb kauzālos), kā arī 3) galvenajos un blakus līgumos. Arīrdzan tiek atzīmēti citi līgumu klasifikācijas veidi, norādot uz reāllīgumiem, aleatoriskiem līgumiem un līgumiem par labu trešajām personām. Pie tam attiecībā uz pirmajiem ar atsauci uz profesoru Bernhardu Vindšaidu (1817–1892) tiek īpaši izcelta tāda viedokļa aplamība, saskaņā ar kuru reāllīgumu pastāvēšana tiek noliegta pēc būtības.¹³

No otras puses, tas neliedz K. Erdmanam paust viedokli, ka, lai gan vispārējās tiesības ar reāllīgumiem saprot tādus līgumus, kas tiek noslēgti ar lietas nodošanu vai saņemšanu pat bez jebkāda cita gribas izteikuma, BVLK III daļa nepazīst šo kategoriju un vienkopus regulē visus līgumus, kas vērsti uz atdošanu, neatkarīgi no tā, vai to objekts ir lietas vai tiesības, un neatkarīgi no tā, vai atdošanas pienākuma pamats ir iepriekšējā saņemšana vai kāds cits apstāklis, piemēram, netaisna iedzīvošanās.¹⁴ Šis K. Erdmana secinājums tomēr nepelna ievērību, jo tas balstās uz argumentu, kas saistīts ar likumdošanas jeb kodificēšanas tehniku, kura savukārt var būt vairāk vai mazāk veiksmīga. Turklāt arī paša sniegtajā līgumu veidu klasifikācijā K. Erdmans neseko BVLK III daļas burtam, jo, kā viņš pats atzīst, nekur kodifikācijā nav atrodamu noteikumi par abstraktiem līgumiem, bet to pastāvēšana izriet no vispārējās tiesībās atzītā.¹⁵ Līdz ar to var secināt: ja jau vispārējās tiesības atzīst līgumu iedalījumu konsensuāllīgumos un reāllīgumos, tad nav pamata apgalvojumam, ka to varētu neatzīt Baltijas provinču privāttiesības.

Pie tam arī pats K. Erdmans norāda, ka, atšķirībā no citās partikulāro tiesību sistēmās izteiktajām atziņām, piemēram, tiesību zinātnieka Franca Fērstera (1819–1878) paustās saistībā ar Prūsijas privāttiesībām,¹⁶ ka arī reāllīgumu gadījumā

¹¹ Izņemot norādi uz partikulāro Igaunijas tiesību noteikumu, saturiski atbilst Civillikuma 1935. pantam.

¹² Erdmann C. 1894, S. 257; Pavlovskis G. Aizdevuma līguma priekšlīguma regulējuma mijiedarbība ar apstākļu izmaiņu klauzulu. Grām.: Tiesības un tiesiskā vide mainīgos apstākļos. Latvijas Universitātes 79. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2021, 194. lpp.

¹³ Erdmann C. 1894, S. 111; S. 111, Anm. 2.

¹⁴ Ibid., S. 255–256.

¹⁵ Ibid., S. 115.

¹⁶ Förster F. Theorie und Praxis des heutigen gemeinen preußischen Privatrechts auf der Grundlage des gemeinen deutschen Rechts. I. Band. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer, 1865, S. 393.

prasījuma tiesības rodas jau ar līdzēju konsensu bez pašas lietas nodošanas (kas pilnībā atbilst konsensuālisma principam), BVLK III daļas regulējums noteic, ka aizdevuma, patapinājuma, prekārīja, glabājuma un dažu citu tiesisku darījumu noslēgšanai ir nepieciešama lietas nodošana. Tādējādi *konsensuāllīgumam*, kas tiek noslēgts pirms attiecīgā reāllīguma, ir vienīgi *pactum de contrahendo* jeb priekšlīguma raksturs.¹⁷

Šajā ziņā nepastāv šaubas, ka K. Erdmans atzīst priekšlīguma saistošu spēku jeb no tā izrietošas tiesības prasīt galvenā līguma noslēgšanu, tomēr tas nesniedz atbildi uz jautājumu, kāpēc K. Erdmans, esot speciālajam regulējumam, kas ietverts BVLK III daļas 3642. pantā, attiecina šīs no vispārīgā BVLK III daļas 3140. pantā¹⁸ ietvertā noteikuma izrietošas tiesiskas sekas arī uz aizdevuma līgumu, tādējādi panākot tā konsensualizāciju, jo tiesisku seku ziņā nav nozīmīgas atšķirības, vai objekta nodošana notiek uz priekšlīguma vai uz konsensuāllīguma pamata.

3. Ieskats K. Erdmana personībā

Atbildi uz uzdoto jautājumu varētu sniegt K. Erdmana personības raksturojums, kuru ir devis viņa kolēģis, Tērbatas Universitātes krievu tiesību profesors Johans Augusts Engelmans (1832–1912). K. Erdmans sākotnēji izvēlējies filoloģijas, vēstures un filozofijas studijas Tērbatas Universitātē, bet pēc otrā semestra ir devis priekšroku tiesību zinātnei, ko tolaik Tērbatā bez citiem docētājiem pasniedza arī romānists profesors Otomārs Meikovs (1823–1894). Viņa lekcijas jo īpaši piesaistīja topošo zinātnieku, jo tām bija raksturīga asa civiltiesību sistēmas loģika un skaidra, uz avotiem balstīta argumentācija. Uz šī pamata ir attīstījusies paša K. Erdmana tiekšanās pēc konstruktīvas, dogmatiskas tiesību aplūkošanas metodes, ko it sevišķi veicināja viņa spēja ātri uztvert lietu būtību. Ar izcilību pabeidzis studijas Tērbatā, K. Erdmans turpināja papildināt savas zināšanas Vācijā, Heidelbergas Universitātē,¹⁹ kur viņš klausījās slavenā profesora Ādolfa fon Vangerova (1808–1870) romiešu tiesību kursu.²⁰ Pēc atgriešanās no Heidelbergas K. Erdmans piecu gadu laikā ieņēma dažādus amatus Jelgavas tiesu iestādēs, tādējādi gūstot pieredzi arī praktiskajā darbā ar provinču tiesību

¹⁷ Erdmann C. 1894, S. 256.

¹⁸ Saturiski atbilst Civillikuma 1541. pantam.

¹⁹ Šajā ziņā ir nepieciešams atzīmēt, ka Heidelbergas Universitātē no 1810. līdz 1900. gadam civiltiesību apgūšana ir notikusi uz Francijas 1804. gada Civillkodeksa, kas Bādenes lielhercogistē kā zemes tiesību avots bija spēkā līdz pat 1899. gada 31. decembrim, pamata. Savukārt Francijas 1804. gada Civillkodekss balstās dabisko tiesību idejā, ka pilsoņi paši ir tiesīgi savā starpā ar līgumu noteikt savas ekonomiskas attiecības, pie tam tas ir izdarāms līgumu brīvības un privātautonomijas principa ietvaros. Sk.: Weller M.-Ph. 2012, S. 438, 440.

²⁰ Engelmann J. Professor Dr. juris Karl Erdmann. Baltische Monatsschrift. Herausgegeben von Friedrich Bienemann jun. Fünfundvierzigster Jahrgang. LV. Band. Riga: Verlag der Baltischen Monatsschrift, 1903, S. 17.

noteikumiem. Minētais ļāva viņam nākotnē kā tiesību zinātniekam apvienot tiesību teorijas atziņas ar praktiskām dzīves vajadzībām.²¹

K. Erdmana uzskati par BVLK III daļas 3642. panta iztulkošanas robežām labi saskan ar viņa nostāju, ka galvenie tiesības raksturojošie elementi ir, pirmkārt, gribas brīvība un, otrkārt, piespiešanas iespēja. Tur, kur likums ar pavēlošām un aizliedzošām tiesību normām nosaka vai ierobežo personu gribas izteikumu saturu, nav gribas brīvības un personas nerīkojas kā tiesību subjekti. Minētais tiek atainots ar testamenta piemēru: tam, kura darījuma – testamenta – saturu noteic tikai likums, nav “pēdējās gribas”, un tiesību normas, kas visu noregulē, patiesībā rīkojas nevis personas labā, bet viņas vietā. Likumdevēja nepamatota iejaukšanās privāttiesībās, kas var pastāvēt tikai tad, ja to satura noteikšana ir atstāta privātpersonu ziņā, parasti rada pretējo tam, kas tika iecerēts. Tādējādi īstas ir tikai tādas privāttiesības, kas radītas ne tik ļoti privātpersonām, bet ko radījušas pašas privātpersonas.²² Savukārt attiecībā uz piespiešanas elementu K. Erdmans atzīmē, ka likumdevējs, radot tiesības, nedrīkst paļauties uz to, ka personas tās ievēros tikai tikumības un morāles apsvērumu dēļ, tās nedrīkst būt radītas tikai labiem cilvēkiem – tiesībām ir jāaizsargā labie no sliktajiem, vājie no stipro patvaļas.²³ Minētais saistībā ar satura noteikšanas tiesībām atbilst privātautonomijas principa lomas raksturojumam dabiskajās tiesībās un līdz ar to arī Francijas 1804. gada Civilkodeksā.²⁴

Ar šo skatījumu saskan arī norādītais par tiesībām, kas izriet no noslēgtā priekšlīguma, prasīt aizdevuma līguma noslēgšanu jeb aizdevuma došanu, jo racionāli nemaz nevar pamatot šādu tiesību imperatīvu liegšanu. Turklāt K. Erdmans uzskata, ka kristietībā morāle ir tiesību izejas punkts, savukārt neviens juridisks noteikums nedrīkst būt pretrunā ar morāli,²⁵ ja vien tiesības ir morāles minimums. Līdz ar to, ja aizdevuma līguma nenoslēgšana jeb aizdevuma neizsniegšana (tādējādi neizpildot apsolīto) no morāles skatpunkta ir negodīga rīcība, tad arī likuma noteikumi, kas bez pamata ļauj atkāpties un nepildīt apsolīto vai nesatur piespiešanas mehānismu, var nonākt pretrunā ar morāles noteikumiem, kas, ievērojot minēto, nav pieļaujami.²⁶

²¹ Engelmann J. Professor Dr. juris Karl Erdmann. Baltische Monatsschrift. Herausgegeben von Friedrich Bienemann jun. Fünfundvierzigster Jahrgang. LV. Band. Riga: Verlag der Baltischen Monatsschrift, 1903, S. 18.

²² Erdmann C. Recht und Moral. In: Gesammelte Vorträge von Dr. Carl Erdmann. Reval: Verlag von Franz Kluge, 1897, S. 26, 32–33.

²³ Ibid., S. 26–27.

²⁴ Weller M.-Ph. 2012, S. 440.

²⁵ Erdmann C. 1897, S. 31.

²⁶ Atzīmējams, ka atbilstoši kanonisko tiesību mācībai arī personas vienpusējs apsolījums pat bez tā pieņemšanas bija šai personai saistošs. Tomēr šāds uzskats K. Erdmanam, kurš pieturas pie līgumiskās teorijas, saskaņā ar kuru līgumiskās saistības nodibināšanai ir nepieciešams arī otrās puses gribas izteikums jeb akcepts, ir svešs (ar diviem BVLK III daļas 3277. pantā nostiprinātajiem izņēmumiem attiecībā uz personas apsolījumiem par labu baznīcai vai vispār labdarīgam mērķim un par labu pilsētai). Sk.: Weller M.-Ph. 2012, S. 440, 444; Erdmann C. 1894, S. 105–106.

K. Erdmans raksta, ka dzejniekam un līdz ar viņu arī deklamētājam nevajadzētu attēlot stīvo, nemainīgo, citādi viņi zaudē māksliniecisko spēku un efektu un ar viņiem notiek pats briesmīgākais – viņi kļūst garlaicīgi.²⁷ Arī tiesības nav stīvu un nemainīgu noteikumu kopums. Minētais savukārt demonstrē radikālu paradigmas maiņu – no BVLK III daļas sastādīšanas laikā valdošās *atpakaļ pie avotiem*²⁸ līdz dinamiskai tiesību attīstībai, kad to prasa sabiedrības intereses un ko turklāt privātautonomijas principa ietvaros var veikt paši tiesību subjekti.

4. K. Erdmans un tiesību attīstība

No iepriekš minētā izriet, ka K. Erdmana talants un mūža darbs bija saistīti ar tiesību dogmatiku; tiesību vēstures pētniecība viņam bija sveša,²⁹ kas savukārt būtiski atšķir viņu no F. G. fon Bunges, kura mūža darbs tomēr ir saistīts ar tiesību avotu un vēstures pētišanu.³⁰ Tēzes saistībā ar BVLK III daļas 3642. panta iztulkošanas iespējām K. Erdmans ir pamatojis ar B. Vindšaida un laikmetīgas Vācijas tiesu prakses atziņām,³¹ taču likuma tekstuālās redakcijas važas nav ļāvušas šīm tēzēm tikt akceptētām arī praksē.³²

Tomēr šīs idejas, kas virmoja tālaika tiesību gaisā un ko tik precīzi uztvēra K. Erdmans, ir nostiprinājušas Vācijas 1896. gadā pieņemtajā Civill kodeksā, kas paredzēja tiesības prasīt arī reāllīgumu, tostarp aizdevuma līguma, noslēgšanu gadījumā, ja pirms tam līdzēju starpā tika noslēgts attiecīgais priekšlīgums³³ (galīgā atteikšanās no iedalījuma konsensuāllīgumos un reāllīgumos Vācijā ir notikusi tikai šī gadsimta sākumā ar Saistību tiesību modernizācijas likuma spēkā stāšanos³⁴). Arī Igaunijas likumdevējs, kuras partikulāro regulējumu K. Erdmans 1894. gadā ir mēģinājis attiecināt uz pārējām Baltijas provincēm,

²⁷ Erdmann C. 1897, S. 21.

²⁸ Par F. G. fon Bunges metodi sk.: Švarcs F. Latvijas 1937. gada 28. janvāra Civillikums un tā rašanās vēsture. Tulkojuma zinātniskais redaktors prof. J. Lazdiņš. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011, 22.–23. lpp.

²⁹ Engelmann J. "Erdmann, Karl E." In: Allgemeine Deutsche Biographie. Fünfundfünfzigster Band. Nachträge bis 1899: Wandersleb – Zwirner. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1910, S. 742–743.

³⁰ Sk.: Lazdiņš J. Vēsturiskā tiesību skola un Latvija. Grām.: Latvijas Universitātes raksti. Juridiskā zinātne. Galvenais redaktors Dr. iur., asoc. prof. Jānis Lazdiņš. 703. sējums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2006, 30. lpp.

³¹ Erdmann C. 1894, S. 257–258, Anm. 7.

³² Sk.: Bukovskij V. Svod" grazhdanskih" uzakonenij gubernij Pribaltijskih" s" prodolzheniem" 1912–1914 g. g. i s" raz"jasnenijami v" 2 tomah". Tom" II, soderzhashij Pravo trebovanij. Rīga: Tip. G. Gempel' i Ko, 1914, s. 1567.

³³ Wabnitz B. Der Vorvertrag in rechtsgeschichtlicher und rechtsvergleichender Betrachtung. Inaugural-Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades eines Doktors der Rechte durch die Rechts- und Staatswissenschaftliche Fakultät der Westfälischen Wilhelms-Universität zu Münster. 1962, S. 80.

³⁴ Sk.: Entwurf eines Gesetzes zur Modernisierung des Schuldrechts. Deutscher Bundestag. 14. Wahlperiode. 14.05.2001, Drucksache 14/6040, S. 252. Pieejams: <https://dserver.bundestag.de/btd/14/060/1406040.pdf> [aplūkots 10.03.2024.].

mūsdienās ir nolēmis atteikties no līgumu iedalījuma konsensuāllīgumos un reāllīgumos, par ko liecina 2001. gadā pieņemtā Igaunijas Saistību tiesību likuma³⁵ 9. paragrāfa pirmā daļa, saskaņā ar kuru līgums tiek noslēgts, izsakot un pieņemot priekšlikumu. Arī aizdevuma, patapinājuma un glabājuma līgumi attiecīgi ar 389. paragrāfu, 396. paragrāfa pirmo daļu un 883. paragrāfu tika pārvērsti par konsensuāllīgumiem, savukārt ar 33. paragrāfa pirmo daļu tika paredzēts, ka ar priekšlīguma noslēgšanu tiek nodibināta prasījuma tiesība par galvenā līguma noslēgšanu.

Atzīmējams, ka arī Kopējais modelis ir atteicies no reāllīgumiem un vēsturiski pastāvošā iedalījuma konsensuāllīgumos un reāllīgumos,³⁶ ko jo sevišķi pierāda IV.F.-1:101. panta otrās daļas un IV.C.-5:101. panta pirmās daļas noteikumi,³⁷ kas paredz attiecīgi aizdevuma un glabājuma līguma konsensuālizāciju, ar to apliecinot K. Erdmana pārstāvētā un aizstāvētā konsensuālisma principa uzvaru. Vienlaikus, ņemot vērā Senāta sniegto Civillikuma³⁸ 1541. panta satura skaidrojumu,³⁹ nav izslēdzams, ka nākotnē līdzīga satura tēzes var tikt paustas par aizdevuma līguma priekšlīgumu vai arī pamudināt likumdevēju veikt reāllīgumu konsensuālizāciju, kas daļēji ar Komerclikuma⁴⁰ 415. pantu un 447. pantu ir izdarīts attiecībā uz komerciālās komisijas un komerciālā glabājuma līgumu.

Kopsavilkums

1. Neskatoties uz BVLK III daļas kodificēšanas tehnikas īpatnībām, Baltijas privāttiesībās nav apšaubāma līgumu iedalījuma konsensuāllīgumos un reāllīgumos pastāvēšana. Konsensuāllīguma noslēgšanai atbilstoši konsensuālisma principam ir nepieciešams tikai līdzēju konsenss, savukārt reāllīgums līdztekus konsensam prasa arī lietas nodošanu. Vienlaikus K. Erdmans atzīst, ka pirms attiecīgā reāllīguma noslēgšanas ir iespējama konsensuāllīguma noslēgšana; šāds līgums ir uzskatāms par *pactum de contrahendo* jeb priekšlīgumu.

³⁵ Law of Obligations Act [Igaunijas Republikas Saistību tiesību likums]. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/506112013011/consolide> [aplūkots 01.11.2023.].

³⁶ Bar C. von, Clive E. (eds.). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition. Volume 1. Oxford: Oxford University Press, 2010, p. 265.

³⁷ Bar C. von, Clive E. (eds.). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition. Volume 3. Oxford: Oxford University Press, 2010, p. 2458; Bar C. von, Clive E. (eds.). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition. Volume 2. Oxford: Oxford University Press, 2010, pp. 1790–1791.

³⁸ Civillikums. Valdības Vēstnesis, 1937, Nr. 41.

³⁹ Sk. Senāta 05.07.2023. sprieduma lietā Nr. SKC-19/2023, ECLI:LV:AT:2023:0705.C29244819.12.S 10.5. punktu.

⁴⁰ Komerclikums. Latvijas Vēstnesis, 2000, Nr. 158/160.

2. Attiecinot BVLK III daļas 3642. panta regulējumu, saskaņā ar kuru prasījuma tiesības no priekšlīguma par aizdevuma līguma noslēgšanu pastāv tikai saskaņā ar Igaunijas tiesībām, uz Vidzemi un Kurzemi, K. Erdmans apzinās šī regulējuma izņēmuma raksturu. Tomēr 3642. panta regulējuma paplašināta iztulkošana ir saistāma ar trīs apsvērumiem. Pirmkārt, ar tiesību subjektu brīvību noteikt līgumu saturu un valsts pienākumu nodrošināt šo līgumu izpildāmību, tostarp piespiedu kārtā. Otrkārt, ar uzskatu, ka kristietībā morāle ir tiesību izejas punkts, savukārt neviens juridisks noteikums nedrīkst būt pretrunā ar morāli, līdz ar to nav pieļaujami, ka likumdevējs pieņem tādas tiesību normas, kas bez pamata ļauj atkāpties un nepildīt apsoltito vai nesatur piespiešanas mehānismu. Treškārt, K. Erdmans saredz dinamisku Baltijas privāttiesību attīstību rokrokā ar vispārējām tiesībām, nepieļaujot sevī noslēgtas, stīvas un nemainīgas tiesību sistēmas izveidi, kas 19. gadsimta beigās nozīmē priekšrokas došanu konsensuālisma principam.
3. Citviet K. Erdmana pārstāvētais un atbalstītais konsensuālisma princips ir guvis plašu atbalstu. Tā, piemēram, Vācijas likumdevējs jau 1896. gadā ir paredzējis tiesības prasīt reāllīgumu (arī aizdevuma līguma) noslēgšanu gadījumā, ja pirms tam līdzēju starpā tika noslēgts attiecīgais priekšlīgums jeb panākta vienošanās par lietas (aizdevuma) došanu, tādējādi tos vismaz daļēji konsensualizējot. Savukārt mūsdienās gan Vācijas, gan Igaunijas likumdevējs, pieņemot attiecīgi Saistību tiesību modernizācijas likumu un Saistību tiesību likumu, ir pilnībā atteicies no iedalījuma konsensuāllīgumos un reāllīgumos, pēdējos konsensualizējot. Identisku ceļu atbilstoši konsensuālisma principa noteikumiem ir gājuši arī Kopējā modeļa sastādītāji.

BIBLIOGRĀFIJA

Literatūra

1. Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007.
2. Bar C. von, Clive E. (eds.). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition. Volume 1. Oxford: Oxford University Press, 2010.
3. Bar C. von, Clive E. (eds.). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition. Volume 2. Oxford: Oxford University Press, 2010.
4. Bar C. von, Clive E. (eds.). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition. Volume 3. Oxford: Oxford University Press, 2010.
5. Bunge F. G. von. Das liv- und esthländische Privatrecht, wissenschaftlich dargestellt. Erster Theil, die Einleitung, das Personen-, Sachen und Forderungenrecht enthaltend. Dorpat: bei C. A. Kluge, 1838.

6. Bunge F. G. von. Das liv- und esthländische Privatrecht. Zweite sehr vermehrte und verbesserte Auflage. Erster Theil, die Einleitung, das Personen-, Sachen- und Forderungenrecht enthaltend. Reval: Verlag von Franz Kluge, 1847.
7. Engelmann J. "Erdmann, Karl E." In: Allgemeine Deutsche Biographie. Fünfundfünfzigster Band. Nachträge bis 1899: Wandersleb – Zwirner. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1910.
8. Engelmann J. Professor Dr. juris Karl Erdmann. Baltische Monatsschrift. Herausgegeben von Friedrich Bienemann jun. Fünfundvierzigster Jahrgang. LV. Band. Riga: Verlag der Baltischen Monatsschrift, 1903.
9. Erdmann C. System des Privatrechts der Ostseeprovinzen Liv-, Est- und Curland. Erster Band. Allgemeiner Theil. Familienrecht. Riga: N. Kymmels Verlag, 1889.
10. Erdmann C. System des Privatrechts der Ostseeprovinzen Liv-, Est- und Curland. Zweiter Band. Sachenrecht. Riga: N. Kymmels Verlag, 1891.
11. Erdmann C. System des Privatrechts der Ostseeprovinzen Liv-, Est- und Curland. Dritter Band. Erbrecht. Riga: N. Kymmels Verlag, 1892.
12. Erdmann C. System des Privatrechts der Ostseeprovinzen Liv-, Est- und Curland. Vierter Band. Obligationenrecht. Riga: N. Kymmels Verlag, 1894.
13. Erdmann C. Recht und Moral. In: Gesammelte Vorträge von Dr. Carl Erdmann. Reval: Verlag von Franz Kluge, 1897.
14. Förster F. Theorie und Praxis des heutigen gemeinen preußischen Privatrechts auf der Grundlage des gemeinen deutschen Rechts. I. Band. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer, 1865.
15. Lazdiņš J. Vēsturiskā tiesību skola un Latvija. Grām.: Latvijas Universitātes raksti. Juridiskā zinātne. Galvenais redaktors Dr. iur., asoc. prof. Jānis Lazdiņš. 703. sējums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2006.
16. Luts-Sootak M. Carl Erdmann – ein deutschbaltischer Provinzialrechtler mit Idealen. Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanistische Abteilung. 25. Juni 2021.
17. Pavlovskis G. Aizdevuma liguma priekšliguma regulējuma mijiedarbība ar apstākļu izmaiņu klauzulu. Grām.: Tiesības un tiesiskā vide mainīgos apstākļos. Latvijas Universitātes 79. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2021.
18. Pavlovskis G. *Pacta sunt servanda* principa attīstība romiešu tiesībās. Grām.: Tiesību ierobežojumu pieļaujamība un attaisnojāmība demokrātiskā tiesiskā valstī. Latvijas Universitātes 81. starptautiskās zinātniskās konferences tiesību zinātnes rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2023.
19. Rode W. Ein Beitrag zur Lehre des Vorvertrags, insbesondere der Vorvertrag zur Konsensualkontrakten. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der juristischen Doktorwürde der Rechts- und Staatswissenschaftlichen Fakultät der Philipps-Universität zu Marburg. Marburg: Dissertations-Druckerei Heinr. & J. Lechte, 1931.
20. Švarcs F. Latvijas 1937. gada 28. janvāra Civillikums un tā rašanās vēsture. Tulkojuma zinātniskais redaktors prof. J. Lazdiņš. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011.
21. Wabnitz B. Der Vorvertrag in rechtsgeschichtlicher und rechtsvergleichender Betrachtung. Inaugural-Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades eines Doktors der Rechte durch die Rechts- und Staatswissenschaftliche Fakultät der Westfälischen Wilhelms-Universität zu Münster. 1962.
22. Weller M.-Ph. Das Vertrags- und Konsensprinzip. Vom Naturrecht über Domat und Pothier zum Code Civil (1804). In: Beckmann R. M., Mansel H.-P., Matusche-Beckmann A.

(Hrsg.). Weitsicht in Versicherung und Wirtschaft. Gedächtnisschrift für Ulrich Hübner. Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Hamburg: C. F. Müller, 2012, S. 435–459.

23. Bukovskij V. Svod "grazhdanskih" uzakonenij gubernij Pribaltijskih "s" prodolzheniem" 1912–1914 g. g. i s" raz"jasnenijami v" 2 tomah". Tom" II, soderzhashhij Pravo trebovanij. Riga: Tip. G. Gempel' i Ko, 1914.

Tiesu prakse

24. Senāta 28.10.1936. spriedums lietā Nr. 434. Grām.: XIII Izvilkumi no Latvijas Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumiem. Sastādījuši: senātors F. Konradi un Rīgas apgabaltiesas loceklis A. Valters. Rīga: Tieslietu Ministrijas Vēstneša izdevums, 1936/1937, Nr. 3.
25. Senāta 05.07.2023. spriedums lietā Nr. SKC-19/2023, ECLI:LV:AT:2023:0705. C29244819.12.S.
26. Senāta 15.11.2023. spriedums lietā Nr. SKC-25/2023, ECLI:LV:AT:2023:1115. C24086817.16.S.
27. Senāta 28.11.2023. spriedums lietā Nr. SKC-48/2023, ECLI:LV:AT:2023:1128. C30707219.17.S.

Normatīvie akti

28. Provincialrecht der Ostseegouvernements. Dritter Theil. Privatrecht. Liv-, Est- und Curlaendisches Privatrecht. Zusammengestellt auf Befehl des Herrn und Kaisers Alexander II. St. Petersburg: In der Buchdruckerei der Zweiten Abtheilung Seiner Kaiserlichen Majestät Eigener Kanzlei, 1864.
29. Civillikums. Valdības Vēstnesis, 1937, Nr. 41.
30. Komerclikums. Latvijas Vēstnesis, 2000, Nr. 158/160.
31. Law of Obligations Act [Igaunijas Republikas Saistību tiesību likums]. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/S06112013011/consolide> [aplūkots 01.11.2023.].

Citi materiāli

32. Entwurf eines Gesetzes zur Modernisierung des Schuldrechts. Deutscher Bundestag. 14. Wahlperiode. 14.05.2001, Drucksache 14/6040. Pieejams: <https://dserver.bundestag.de/btd/14/060/1406040.pdf> [aplūkots 10.03.2024.].